

Metindilbilim ve Örnek Metin Çözümlenmeleri

Gülşen TORUSDAĞ · İlker AYDIN

7. Baskı

Doç. Dr. Gülşen TORUSDAĞ - Prof. Dr. İlker AYDIN

METİNDİL BİLİM VE ÖRNEK METİN ÇÖZÜMLEMELERİ

ISBN 978-605-241-129-2

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayineimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Kasım 2017, Ankara

7. Baskı: Şubat 2024, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Doç. Dr. Gülşen TORUSDAĞ

1963 Erzincan doğumlu olan Gülşen Torusdağ, ilk ve ortaöğrenimini Erzincan'da tamamladı. 1985 yılında Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Fransızca Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 1986 yılında Van Atatürk Lisesinde Fransızca öğretmeni olarak göreve başladı. 1987 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesine Fransızca okutmanı olarak atandı. Yüksek lisansını 2002 – 2005, doktorasını 2011 - 2015 yıllarında Yüzüncü Yıl Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde tamamladıktan sonra 2015 yılında bu üniversitenin Edebiyat Fakültesi Dil Bilimi Bölümüne Dr. Öğr. Üyesi olarak atandı. 2021'de Doçent olan Torusdağ, halen aynı üniversitede görev yapmaktadır.

ORCID No: 0000-0002-4323-7097

Prof. Dr. İlker AYDIN

1967 Giresun doğumlu olup ilköğrenimini Bulancak'ta, ortaöğrenimini Ordu'da tamamladı. 1988 yılında Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Fransızca Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 1992 yılında, Van ili İnönü İlköğretim Okulunda sınıf öğretmeni olarak göreve başladı. 1994 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümüne araştırma görevlisi olarak atandı. Yüksek lisans ve doktorasını 1996-2003 yılları arası Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamladı. 2006 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dil Bilimi Bölümüne, 2015 yılında ise Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümüne 'Dr. Öğr. Üyesi' olarak atandı. 2015 yılında Türkçe Eğitimi Alanında 'doçent' unvanını aldı. Halen Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında Prof. Dr. olarak görev yapmaktadır. Çalışmaları Türkçe Öğretimi, karşılaştırmalı dilbilim, sözdizimi ve metindilbilim üzerine odaklanmaktadır.

ORCID No: 0000-0003-3369-7724

ÖNSÖZ

Dilbilimin bağımsız bir alan olarak ortaya çıktığı 19. yüzyıl başlarından günümüze kadar olan süreçte gerçekleştirilen dilbilimsel çalışmalar, Avrupa dillerinin irksal ve tarihsel bütünlüğü üzerinde yoğunlaşan ‘Tarihsel-Karşılaştırmalı Dilbilim’, bir dildeki iç yapının egemenliğini ve bütünlüğünü vurgulayan ‘Yapısal Dilbilim’, bütün insan dillerinin ortak bir dil düzeneğine ve bütünlüğüne sahip olduğunu ifade eden ‘Evrensel Dilbilim’, insan dilini tek başına değil de dil dışı faktörlerle birlikte, toplumda bir bildirişim aracı olarak ele alan ‘Edimbilim’ olmak üzere başlıca dört kısma ayrılır.

Çağdaş dilbilimin kurucusu F. de Saussure’ün (1857-1913) işaret ettiği gibi, topluma ait soyut bir yapı olan dil, kişiler arasında bir bildirişim aracı olarak kullanıldığında bireysel, somut söz haline gelmektedir. Bildirişimde tek tek sözcükler değil de bazen bir sözcükten bazen daha fazla sayıdaki sözcüklerin birleşmesinden oluşan tümceler ve bunların birleşmesiyle ortaya çıkan sözlü ya da yazılı metinler kullanılır. En gelişmiş bildirişim dizgesi olan insan dilinin en üst düzeydeki birimi metin, tümcelerin rastgele, ardışık olarak sıralanması ile oluşturulmuş bir bütün değildir. Metin, tümceler arasında çeşitli düzeylerdeki ilişkilerle oluşturulmuş bağlaşıklık ve bağdaşık bir dilsel birimdir. Tümceler tek başlarına anlamları olan ancak buldukları bağlama göre, kendilerinden önceki ve sonraki tümcelere göre anlam kazanan birimlerdir. Bu yüzden metin çözümlemelerinde metindeki tümceler tek tek değil bir bütün olarak ele alınır. Metin, anlaşılabilen, yorumlanabilen ve metinsel, sosyal ve kültürel bağlamlara göre, içerisinde belli mesajlar barındıran dilsel bir bütünlüktür.

Malzemesi dil olan edebiyat estetik bir dil kullanımını içerir ve farklı bir okumayı gerektirir. Bu çalışmanın odak noktasını oluşturan öykü, gerçek ya da gerçeğe uygun olay ve durumların kişi, zaman ve mekân unsurlarıyla birlikte, saymaca bir dünya çerçevesinde, üzerinde durulan konu ve verilmek istenen mesaj(lar)a uygun bir biçimde kurgulanıp ayrıntıya girilmeden ve bütünüyle yoğunlaştırılarak okuyucuya estetik haz verecek tarzda anlatılmasından doğan kısa, yazınsal bir türdür. Öykülerde oluşturulan anlamlar hem eserin ortaya çıktığı dönemin ruhunu hem de eser sahibinin dünya görüşünü, değer yargılarını, iç dünyasını, dış dünyayı anlamlandırma biçimini, sunduğu kurmaca dünyanın gerçekle nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu yansıtır. Yazar bu aktarımı bazen doğrudan doğruya bazen de örtük bir biçimde ama mutlaka estetik dilsel yapılar kullanarak gerçekleştirir. Öyküler, az sözcükle çok şey anlatmaları, çoğunlukla bir oturuşta okunacak kadar kısa olmaları ile modern yaşama daha uygun bir yazınsal tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyküler, düşündüren, duygulandıran, toplumsal, politik ve tarihsel

mesajları olan, diğer yazınsal metinler gibi ait oldukları toplumun kültürü içinde özel bir yeri olan sanat eserleridir.

Yazınsal metinler ilk okunuşta çözümlenemeyen, anlamsal bir zenginliğe sahip, dikkatle okunması gereken, okura özel bir okuma zevki sunan metinlerdir. Bir metni okumak, metnin yüzeyinden derinine doğru gitmeyi, görünen yapıdan hareketle görünmeyen anlamsal yapılara ulaşmayı gerektirir. Okumak, metin üreticinin yerine geçerek onun dünya görüşünü paylaşmak, dili kullanma biçimini benimsemek kısacası onunla özdeşleşmek demektir. Belli amaçlar doğrultusunda metin üretici tarafından oluşturulan bir yazınsal anlatı metninin, özellikle çözümlenmesi sırasında, yazar salt metin üretici, okur ise salt metin tüketici konumunda değildir. Yazar, metnin okunması, anlaşılması ve yorumlanması sırasında bilinçli olarak, çeşitli dil kullanımları ile okuru aktif kılmayı amaçlamakta, okurun dikkatini harekete geçirmek istemektedir. Düşüncelerini okuruyla paylaşırken yazar, okuru, anlatı boyunca sürekli olarak düşünmeye, anlamaya, yorumlamaya, çıkarımlarda bulunmaya, hatırlamaya, onaylamaya veya reddetmeye, karşılaştırma yapmaya, metinsel ve genel bağlam içinde sürekli olarak akıl yürütmeye teşvik etmektedir.

Metin çözümlemesi kuramsal bir temele dayanan uygulamalı bir etkinliktir. Çağdaş metindilbilim bir metin çözümleme yöntemidir. Bu yöntem, metinlerin yüzey yapıda 'bağlaşıklık', derin yapıda 'bağdaşık' olmalarını, belli bir 'amaç' için üretilmelerini, 'bilgisellik', 'kabul edilebilirlik', 'durumsallık' ve 'metinlerarasılık' özelliklerini taşımalarını gerektirir. İlk okunuşta çözümlenemeyen, özel bir okuma yöntemi gerektiren yazınsal metinler metindilbilimsel çözümlemelerle daha iyi anlaşılabilir, metin üreticinin söylemek istediklerine daha kolay ulaşılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; gerek ana dil gerekse yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılabilecek öykü metinleri üzerinden çözümleme örnekleri gerçekleştirilerek metindilbilimin metne yaklaşım biçimini uygulamalı olarak göstermektir. Öyküler metindilbilimsel bir yaklaşımla çözümlenerek metinlerin küçük ölçekli yapılarından hareketle büyük ölçekli yapılarına ulaşılmaya çalışılmış, yazarların metinleri aracılığı ile vermek istedikleri mesajlara nasıl ulaşılabileceğinin ip uçları verilmiş, alanla ilgili kavramlara da açıklık getirilmiştir. Böylece elde edilen bulgular düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunularak metin çözümleyiciler için metin çözümleme örnekleri oluşturulmuştur.

Bu çalışmada Memduh Şevket Esendal'ın *Karga Yavrusu*, *Kızımız*, *Dursunhacı*, *Arabacı Ali*, *Kayışı Çeken* ve *Eşek*, Füzüzan'ın *Parasız Yatılı*, Refik Halit Karay'ın *Gözyaşı* ve *Garip Bir Hediye* adlı öyküleri, Mehmet Akif Ersoy'un *İstiklal Marşı* ve La Martine'in *Göl (Le Lac)* adlı şiirleri esas alınarak metindilbilimin 'bağlaşıklık'

ve ‘bağdaşıklık’ ölçütlerine göre metindilbilimsel çözümleme örnekleri gerçekleştirilmiştir.

Bu veriler ışığında, *anlatı* başlığında, *anlatı*, *metin/söylem* kavramları derinlemesine betimlenmiş, metinselliğin temel ölçütleri olan *bağlaşıklık*, *bağdaşıklık*, *amaç*, *bilgisellik*, *kabul edilebilirlik*, *durumsallık* ve *metinlerarasılık* ile ilgili genel bilgiler verilmiş, metindilbilimin tarihsel gelişimine de değinilmiştir.

Yazınsal Bir Tür Olarak Öykü başlığında, öykü kavramı ile ilgili bilgi verilmiş, dünya edebiyatında iki temel öykü türünü oluşturan *olay öyküsü* ve *durum öyküsü*nün genel özellikleri anlatılmıştır. Ayrıca Türk öykücülüğüne de kısaca değinilmiştir.

Metindilbilim ve Öykü Çözümlemeleri başlığı altında, metnin yapısı ve metinselliğin temel ölçütleri olan bağlaşıklık ve bağdaşıklık kavramları açıklanmış, Esenda’ın durum öyküsü tarzında yazdığı *Karga Yavrusu*, *Kızımız*, *Dursunhacı*, *Arabacı Ali*, *Kayışı Çeken* adlı öyküleri, Füzuran’ın *Parasız Yatılı* ve Refik Halit Karay’ın *Gözyaşı* adlı öyküleri küçük ölçekli yapı ve büyük ölçekli yapı bağlamında ele alınarak öykü çözümlemeleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. İlgili başlık altında metnin üst yapısına değinilmiş ayrıca öyküler bütüncül olarak okunmuş ve yorumlanmıştır.

Diğer Metin Çözümleme Örnekleri başlığında ise Karay’ın *Garip Bir Hediye* ve Esenda’ın *Eşek* adlı öykülerinin yanı sıra Mehmet Akif Ersoy’un *İstiklal Marşı* ve La Martine’in *Le Lac (Göl)* adlı şiirlerinin çözümlemelerine de yer verilmiştir.

Ekler başlığında, çözümlenen öykü ve şiirlerin metinleri sıralanmıştır.

Bu çalışma, Torusdağ’ın (2015) “Memduh Şevket Esenda’ın Öykülerine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım” başlıklı doktora tezinin yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
GİRİŞ.....	1
1. ANLATI.....	5
1.1. METİN/SÖYLEM	9
1.2. METİNSELLİK ÖLÇÜTLERİ	14
1.2.1. BAĞLAŞIKLIK (COHESION).....	14
1.2.2. BAĞDAŞIKLIK (COHERENCE)	14
1.2.3. AMAÇLILIK (INTENTIONALITY).....	15
1.2.4. BİLGİSELLİK (INFORMATIVITY)	15
1.2.5. KABUL EDİLEBİLİRLİK (ACCEPTABILITY).....	16
1.2.6. DURUMSALLIK (SITUATIONALITY)	17
1.2.7. METİNLERARASILIK (INTERTEXTUALITY).....	17
1.3. METİNDİLBİLİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	19
2. YAZINSAL BİR TÜR OLARAK ÖYKÜ	39
2.1. OLAY ÖYKÜSÜ.....	46
2.2. DURUM ÖYKÜSÜ	47
2.3. TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜ.....	51
3. METİNDİLBİLİM VE ÖYKÜ ÇÖZÜMLEMELERİ.....	63
3.1. METNİN YAPISI	63
3.1.1. KÜÇÜK ÖLÇEKLİ YAPI/BAĞLAŞIKLIK (COHESION)	65
3.1.1.1. SÖZCÜKSEL BAĞLAŞIKLIK (LEXICAL COHESION)	67
3.1.1.1.1. YİNELEME (REITERATION).....	69
3.1.1.1.2. EŞDİZİMSEL ÖRÜNTÜLEME (COLLOCATION).....	87
3.1.1.2. DİLBİLGİSEL BAĞLAŞIKLIK (GRAMMATICAL COHESION)	93
3.1.1.2.1. GÖNDERİM (PROFORM)	94
3.1.1.2.2. EKSİLTİ (ELLIPSE)	131
3.1.1.2.3. DEĞİŞTİRİM (SUBSTITUTION).....	138
3.1.1.2.4. BAĞINTI ÖGELERİ (CONNECTIVE ELEMENTS).....	146
3.1.1.2.5. BENZERLİK/KOŞUTLUK (PARALLELISM)	149
3.1.1.2.6. ZAMAN UYUMU VE GÖRÜNÜŞ (TENSE, ASPECT).....	152
3.1.1.2.7. İŞLEVSEL TUMCE YAPISI (FUNCTIONAL SENTENCE STRUCTURE)	166

3.1.1.2.8. ÖRTÜK ANLATIM (IMPLICIT EXPRESSION)	171
3.1.2. BÜYÜK ÖLÇEKLİ YAPI/BAĞDAŞIKLIK (COHERENCE)	183
3.1.2.1. İŞLEV (FUNCTION)	188
3.1.2.2. BAŞLIK (TITLE)	190
3.1.2.3. KONU (TOPIC)	193
3.1.2.4. ANAHTAR SÖZCÜKLER (KEY WORDS)	194
3.1.2.5. İÇERİK ŞEMASI (SCHEMA)	195
3.1.2.6. KONU DEĞİŞİMİ BELİRLEYİCİLERİ (TOPIC-CHANGING MARKERS)	205
3.1.2.7. KONU TÜMCESİ/ANA DÜŞÜNCE TÜMCESİ (TOPICAL SENTENCE)	215
3.1.2.8. BİÇEM (STYLE)	218
3.1.2.8.1. SÖZDİZİMSEL BİÇEM ÖZELLİKLERİ	221
3.1.2.8.2. DİLSEL, ANLAMSAL BİÇEM ÖZELLİKLERİ	229
3.1.2.8.3. ANLATICI BAKIŞ AÇISI/ODAKLAYIM (POINT OF VIEW)	239
3.1.2.9. ÖZET (SUMMARY)	242
3.1.2.10. SONUÇ TÜMCESİ (CONCLUSION SENTENCE)	247
3.1.2.11. MOTİF/İZLEK (MOTIF/THEME)	248
3.1.3. ÜST YAPI (SUPERSTRUCTURE)	251
3.1.4. BÜTÜNCÜL OKUMA	258
3.1.4.1. KARGA YAVRUSU	258
3.1.4.2. KIZIMIZ	260
3.1.4.3. DURSUNHACI	263
3.1.4.4. ARABACI ALİ	264
3.1.4.5. KAYIŞI ÇEKEN	267
3.1.4.6. PARASIZ YATILI	271
3.1.4.7. GÖZYAŞI	276
4. DİĞER METİN ÇÖZÜMLEME ÖRNEKLERİ	281
4.1. GARİP BİR HEDİYE	281
4.2. EŞEK	297
4.3. İSTİKLAL MARŞI	306
4.4. LE LAC (GÖL)	320
5. GENEL KAYNAKÇA	329
6. EKLER	333

KARGA YAVRUSU.....	333
KIZIMIZ.....	334
DURSUNHACI	344
ARABACI ALİ	348
KAYIŞI ÇEKEN.....	359
PARASIZ YATILI	362
GÖZYAŞI.....	367
GARİP BİR HEDİYE	370
EŞEK.....	373
İSTİKLAL MARŞI.....	376

ŞEMA LİSTESİ

Şema 1: Greimas'ın Eylensel Modeli	26
Şema 2: Metnin Yapısı.....	64
Şema 3: Gönderim	94
Şema 4: Karga Yavrusu - İçerik Şeması.....	197
Şema 5: Kızımız - İçerik Şeması	199
Şema 6: Dursunhacı – İçerik Şeması	200
Şema 7: Arabacı Ali – İçerik Şeması	201
Şema 8: Kayışı Çeken – İçerik Şeması	202
Şema 9: Parasız Yatılı – İçerik Şeması.....	204
Şema 10: Gözyaşı – İçerik Şeması	204
Şema 11: Öykü Yapısı.....	257
Şema 12: Öykü Kahramanları.....	289
Şema 13: Olay Döngüsü.....	289
Şema 14: Eylem Grafiği	302
Şema 15: İçerik Şeması	303

GİRİŞ

Dil yetisi insana mahsus, doğuştan gelen bir özelliktir. Her insan en az bir dil öğrenir ve konuşur. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği düşünebilmesi ve konuşabilmesidir. “Aslında düşünce ve dil aynı olayın farklı görünüşleridir. Çünkü düşünce bir tür sessiz-iç konuşma; dil ise düşüncenin ses aracılığıyla ifade edilmesidir.”¹ Dil, insanın düşüncesini ifade edebilmesi için kullandığı en gelişmiş ve en yetkin anlatım aracıdır. Aynı zamanda dil, insanlar arasında bildirişimi sağlayan, kullanıldığı toplum tarafından kabul edilmiş, kendine özgü kurallara göre işleyen bir anlaşma dizgesidir.

Bilgi alışverişi anlamına gelen bildirişim olgusu dil sayesinde gerçekleştirilir. Aksan’a göre, bildirişim, “bir bilginin, bir niyetin, ilkel ya da ergin bir işaret dizgesinden yararlanılarak bir zihinden başka bir zihne ya da bir merkezden bir başka merkeze ulaştırılmasıdır.”² Başkan bildirişimi, “Bir gönderici tarafından, öte yandaki bir alıcı üzerinde belli bir etki yaratmak amacı ile, adına ‘gösterge’ denilen, anlam yüklü birimlerden yararlanarak, karşı tarafa belirli bir ‘bildiri’ ulaştırılması eylemi.”³ olarak tanımlar. Başkan’a⁴ göre, tüm yaşam olgusu ‘bilgi alışverişi’ üzerine dayalı bir bildirişim işlemidir. İnsan organizması ile dış ortam arasında ve organizma içindeki birimler arasında mevcut olan bildirişimin sona ermesi organizmanın ölmesi demektir. İnsanın yaşadığı sosyal çevre ile ilişkilerinin sona ermesi de ‘ruhsal bir ölüm’dür. İnsanlar arasında iletişimi sağlamasının yanı sıra kültürlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan da dildir.

Sözcüklerden oluşan bir dizge olarak görülsede dili oluşturan yalnızca sözcükler değildir. Dil, sözcüklerin uyumlu birliktelikleriyle işleyen bir dizgedir. Dizge, “bir bütün oluşturacak biçimde birbirine bağlı ögelerin bütünü, manzume, sistem”⁵, veya “öğeleri ya da bölümleri çeşitli ilkeler uyarınca birbirine bağlı düzenli bütün; yapı”⁶ olarak tanımlanmaktadır. Demir’in ifadesiyle, “insanın düşüncelerini, duygularını ve meramını ifade etmek üzere sesleri, heceleri, kelimeleri ve cümle gruplarını anlamlı ve ahenkli bir şekilde bir araya getirerek oluşturduğu semboller bütünü diye tanımlayabileceğimiz dil, onun kendi var oluşunu ifade et-

1 Ramazan Demir, “Dil ve Düşünce İlişkisi”, *Yüce Devlet Dergisi*, 1 Eylül 2009, Sayı 1, Erişim: [http://www.yucedevlet.com/dil-ve-dusunce-iliskisi.html], Erişim Tarihi: 8 Kasım 2014.

2 Doğan Aksan, *Her yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK, Ankara, 2000, 44.

3 Özcan Başkan, *Bildirişim, İnsan-Dili ve Ötesi*, Altın Kitaplar Yay., İstanbul, 1988, 17.

4 Başkan, *a. g. e.*, 1988, 13.

5 *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara, 2005, 545.

6 Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual, İstanbul, 2002, 79.

mesi açısından olmazsa olmaz unsurlardan birisidir.”⁷ Ergin’in deyimiyle dil, “insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.”⁸

Dil, konuşan kişinin sosyo-ekonomik durumu, siyasi kimliği, mesleği, dini inancı, dünya görüşü hakkında da bilgi verir. Hatta söylemek isteyip söyleyemedikleri de insanın sözlü ya da yazılı dilinden çıkarılabilir. Leibniz’in de ifade ettiği gibi, “Diller insan aklının en iyi aynasıdır.”⁹ Dil, onu kullanan bireyler arasında bildirişimi sağlamada, bireylerin iç dünyalarında yer alan düşüncelerini dışa vurumlarında, dış dünyayla bağlantı kurmalarında en gelişmiş ve en önemli araçtır. Bir iletişim, anlama ve anlatma aracı olan dil, toplumların birlikte yaşamalarında en önemli etkenlerden biridir. İnsan, bilim, teknik, sanat, felsefe gibi üstünlüklere dil aracılığı ile ulaşmış ve gelişmiştir. Aksan, dil ile ilgili olarak şunları söyler: “İnsanın dünyadaki yerini ve değerini belirleyen, düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyüklü bir varlık olarak tanımladığımız dil, kullanıldığı toplumun da pek çok özelliklerini, yaşayışını, geleneklerini, dünya görüşünü, yaşam felsefesini, inançlarını; bilim, sanat ve tekniğe katkılarını yansıtır.”¹⁰

Dil ile ilgili çalışmalar çok eski dönemlere dayandırılır zira insanoğlu iletişim aracı olarak kullandığı bu yapıyı hep merak etmiştir. Dil çalışmalarının temel amacı, hemen hemen her zaman, insan dili denilen bildirişim aracını en doğru biçimde tanıtmak olmuştur. Başkan,¹¹ başlangıcından bugüne, yapılan dil çalışmalarını, Tarihsel Dilbilim, Karşılaştırmalı Dilbilim, Yapısal Dilbilim, Üretimsel Dilbilim, Bağlamsal Dilbilim şeklinde başlıklandırır. Dile dayalı çalışmalar, M. Ö. 5. yüzyıldan Orta Çağ’a kadar filozofların daha sonra dilcilerin art zamanlı ve karşılaştırmalı dilbilgisi çalışmaları olarak seyrini sürdürmüştür. 20. yüzyılın başlarına kadar uzanan yapısalcilik öncesi olarak adlandırılan bu dönemden sonra, İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure’ün 1907-1911 yılları arasında Cenevre Üniversitesi’nde verdiği dilbilim derslerinin 1916’da *Genel Dilbilim Dersleri* (Cours de Linguistic Générale) adıyla kitap olarak yayınlanması dilbilimin 1960’lı yıllardaki parlayan dönemine zemin oluşturmuştur. Çağdaş ve modern dilbilimin kurucusu olarak kabul edilen Saussure’le birlikte, 19. yüzyıldan kalan, dilin art sü-

7 Demir, a. g. e., 2009.

8 Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1981, 3.

9 Marcelo Dascal, *Foundations of Semiotics, Leibniz. Language, Signs, and Thought*, Jhon Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia, 1987, ix.

10 Aksan, a.g.e., 2000, 11 - 13.

11 Başkan, a. g. e., 1988, 178 - 274.